

درس ۱۶ تاریخ دهم

هنر و معماری

هنر و معماری نه فقط جلوگاه ذوق و ظرافت و حس زیبایی شناسی هنرمندان است، بلکه معرف اندیشه ها، باورها و ارزش های مورد قبول جامعه است.

مادی ها:

کشف آثار هنری مختلفی شامل اشیای زرین (طلایی) و سیمین (نقره ای) و ظروف سفالی نشان دهنده مهارت هنرمندان مادی در فلزکاری، جواهرسازی و سفالگری .

اتکای هنر مادی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بومیان غرب فلات ایران، یعنی ساکنانی که قرن ها پیش از مادی ها در این منطقه زندگی می کردند و دارای تمدن درخشانی بودند.

دستاوردهای حکومت مادی در عرصه معماری: در این دوره، ساخت قلعه ها، کاخ ها و شهرها .

تبحر مادی ها در قلعه سازی و ساخت قلعه های مستحکم برای مقابله با دشمنان خارجی خود به ویژه آشوریان .

ویژگی های پایتخت مادی ها: شهر هگمتانه، همدان امروزی، یونانیان به آن اکباتان می گفتند. تشکیل این

شهر از هفت قلعه تو در تو و برخورداری هر قلعه از رنگ نمادین خاصی

دیگر شهرهای این دوره: بیستون، اسپدانه (اصفهان) و کنگاور .

هخامنشیان :

وضعیت هنر و معماری عصر هخامنشی: اوج شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران هخامنشی، به علت

ثبات و آرامش، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان، باقی ماندن آثار قابل توجهی از معماری، هنرهای تزیینی

وابسته به معماری، نقش برجسته های سنگی و شاهکارهای مهم هنری دیگر از سرزمین های پهناور حکومت

هخامنشی به ویژه پاسارگاد، تخت جمشید و شوش، وجود نمونه هایی از آثار سفالین، فلزی، سنگی و مانند آنها

در موزه های ایران و جهان.

ویژگی های مهم هنر و معماری هخامنشی:

۱- تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت های تابع آن حکومت، با پیشینه تمدنی درخشان و استفاده پادشاهان هخامنشی به طور گسترده از مهارت و استادی هنرمندان و معماران سرزمین های قلمرو تحت فرمان خود. در این دوره، ترکیب تجربیات و سبکهای هنری اقوام غیرایرانی با شیوه های بومی و ایجاد سبک جدید و تازه در هنر با تسلط روح هنر ایرانی بر آن .

۲- ویژگی شاخص دیگر هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن، یعنی نمایش شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات دربار. **پیامد این درباری بودن:** ساخت بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمان های مجلل، به خواست شاهان و درباریان و برای زندگی تجملاتی و تشریفاتی آنان .

۳. یکی دیگر از ویژگی های هنر هخامنشی، طبیعت گرایی یا به عبارت دیگر، استفاده و تقلید از عناصر موجود در طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری.

معماری:

مهم ترین بناهای دوره هخامنشیان: شامل آرامگاه ها، کاخ ها، آتشگاه ها و دیگر ساختمان های عمومی

قدیمی ترین بناهای این دوره: مربوط به پاسارگاد، نخستین پایتخت هخامنشی .

این مجموعه (مجموعه پاسارگاد) شامل: کاخ شاهی و آرامگاه کورش هخامنشی. به نوشته مورخان یونانی،

قرارداشتن این ساختمان ها در میان باغ بسیار زیبایی.

اوج شکوه و عظمت معماری ایران: دوران داریوش یکم، دستور ساخت کاخی بزرگ به نام **آپادانا** در شهر

شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی در ابتدای حکومتش، در لوح سنگی یادبودی که در کاخ

آپادانا کشف شده، تاکید می کند؛ ساخت این بنای مجلل با گرد آوردن بنایان و کارگران ماهر و مصالح

ساختمانی عالی، از سراسر امپراتوری صورت گرفته است.

عظیم ترین مجموعه ساختمانی و شاهکار معماری جهان باستان: تخت جمشید . ساخت آن به

دستور داریوش یکم و جانشینانش، مهم

ساخت کاخ ها از جمله کاخ تخت جمشید، کاخ آپادانای شوش، و ساخت آن با مشارکت گروه کثیری از

معماران، بنایان، هنرمندان و کارگران و نیز با گردآوری مصالح ساختمانی از سرتاسر قلمرو هخامنشی،

سنگ نگاره ها:

هدف از ایجاد بناها و به عبارت دیگر، ثبت رویدادها و اقدام های شاهان: به وسیله کنده کاری نقش ها بر دیوارهای سنگی یا صخره های کوهستانی، در کشور ما سنگ نگاره ها در دوره هخامنشی: باقی ماندن نقش برجسته های سنگی فراوان از دوران هخامنشیان حاکی مهارت، ذوق و ظرافت هنرمندان سنگ تراش آن زمان . کنده کاری برخی از این نقش برجسته ها بر سینه صخره ای کوه ها و بسیاری دیگر از آن ها بر روی دیوار بناهای حکومتی به ویژه کاخ ها و آرامگاه ها، به زیبایی هرچه تمام تر.

نقش و نگارهای کنده کاری شده بر روی سنگ، عبارت اند از: (هخامنشی)

۱. پیکره پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان

۲. بار عام ((ملاقات با عامه مردم)) و ((ملاقات عمومی))

۳. پیکره حیوانات واقعی و افسانه ای

۴. همچنین نمادها و نشانه های دینی

در نقش برجسته های صخره ای آن زمان، نمایان شدن **اهوره مزدا** به شکل نمادین حلقه ای بال دار در حال پرواز بر بالای سر پادشاه،

تأثیر پذیری هخامنشیان از نقش برجسته های بین النهرین و به ویژه نقش برجسته های آشوری، بر اساس مقایسه نقش برجسته های دوره هخامنشی با دوران پیش از آن، به علت خدمت سنگ تراشان هنرمند بین النهرین به هخامنشیان

باقی ماندن ، شماری تندیس یا مجسمه جانور در تخت جمشید و شوش از دوران هخامنشیان ؛ **تنها** تندیس انسانی باقی مانده بزرگ تر از اندازه طبیعی ساخته شده، **پیکره بدون سر**، متعلق به داریوش یکم یافته شده در **شوش**

فلزکاری و جواهرسازی:

ظریف ترین آثار هنری دوران هخامنشیان : در فلزکاری های نفیس و جواهرات ممتاز مختص پادشاه و درباریانش

کشف انواع گوناگونی از: تکوک (ریتون) و دیگر ظرف های طلایی، نقره ای و مفرغی مزین به نقش های مختلف و نیز زیورآلات، از آن دوران

بافندگی:

تنها اثر باقی مانده از پارچه ها و دیگر بافته های عصر هخامنشی: **قالی پازیریک**، مهم

اما اوج هنر بافندگی: براساس شواهد موجود در نقش برجسته ها مثل جامه های (لباس) پُر نقش و نگار و تزیین شده پادشاه و سپاهیان در نقش برجسته ها، مفروش بودن (فرش شدن) تالارهای بزرگ کاخ های پادشاهان در شوش و تخت جمشید با قالی ها و منسوجات نفیس و مرغوب

اشکانیان

سلوکیان: تلاش آنان برای گسترش فرهنگ، هنر و معماری **یونانی** در ایران. در نتیجه در آن زمان، مهاجرت عده زیادی از یونانیان به میهن ما و ساخت سکونتگاه ها و شهرهای جدید بر پایه اصول معماری یونانی

معماری اشکانیان: اشکانیان چون بعد از سلوکیان روی کار آمدند، در آغاز، دنباله رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان، اما به تدریج کاهش نفوذ فرهنگ، هنر و معماری یونانی در ایران

معماری و شهرسازی:

شهر و شهرسازی و معماری عصر اشکانی: گسترش قابل توجه شهر و شهرنشینی در دوران اشکانیان، از آثار برجسته معماری دوران اشکانیان: بقایای شهرنسا، صد دروازه (دامغان)، معبد آناهیتا در شهر کنگاور در استان کرمانشاه، کوه خواجه سیستان و کاخ شهر هترا (الحضرا) در نزدیکی موصل در کشور عراق

مصالح ساختمانی در این دوره: بیشتر شامل **خشت، آجر، سنگ تراشیده و تراشیده**.

از ویژگی های معماری دوران اشکانیان:

۱. ساخت بناهای طاق دار، گنبدی و دارای ایوان

۲. رواج هنر گچ بری در زمان اشکانیان و ظرافت آن در بناهای کوه خواجه،

۳. آرایه دیگر رایج معماری اشکانی، نقاشی دیواری

پیکر سازی:

هنر مجسمه سازی در دوره اشکانیان: متأثر از هنر یونانی و ایجاد آثار متعدد توسط مجسمه سازان .

برجسته ترین این آثار : پیکره برنزی شاهزاده اشکانی. **مهم**

باقی ماندن نقش برجسته هایی از دوران اشکانی، ، اما از **نظر فنی و هنری** پایین تر از نقش برجسته های هخامنشی و ساسانی .

از دیگر هنرهای رایج دوران اشکانیان : سفالگری، فلزکاری و جواهرسازی،

ویژگی سفال های عصر اشکانی: **نداشتن** نقش و طرح متنوع و گوناگون سفال ها این دوره، اما دارای لعابی، اغلب سبز رنگ .

ساسانیان

اهمیت دادن حاکمان ساسانی همچون حکومت های پیشین و بلکه بیشتر از آنها، به هنر و هنرمندان

پیامد توجه حکام ساسانی به هنر: بر اثر توجه حکومت ساسانی به هنر و پشتیبانی آنان از هنرمندان،

پدید آمدن هنری برابر با عظمت و شکوه هنر روم و حتی گاه برتری بر آن.

هنر ساسانی؛ ریشه در هنرهای کهن ایران و هنر دوران هخامنشی و اشکانی و حتی تأثیرپذیری آن از هنر

یونانی و رومی

تأثیر پذیری هنر اسلامی از هنر ساسانی پس از سقوط ساسانیان و ورود اسلام به ایران،

معماری و شهرسازی:

پیشرفت معماری و شهرسازی در دوره ساسانیان

مهمترین آثار معماری این دوره: شامل کاخ ها، آتشکده ها، پل ها، کاروانسراها، قلعه ها و بندها (سدها)

آغاز معماری ساسانی با بنای کاخ اردشیر در فیروزآباد فارس (گور) و اوج آن با ساخت کاخ تیسفون

کاخ تیسفون: معرفی آن به عنوان یکی از باشکوه ترین و زیباترین بناهای ساسانی در کنار رود

دجله طاق یا ایوان کسری: بخشی از کاخ تیسفون

از جمله ویژگی های برجسته معماری ساسانی: کاربرد وسیع **گنبد، ایوان و طاق** در ساخت بناها به ویژه کاخ ها، ترقی فنون و مهارت های ساخت گنبد توسط معماران چیره دست ایرانی در آن زمان، و ایجاد سبک جدید توسط آنان، و الگو برداری معماران دوران اسلامی از آن و حتی تقلید معماران اروپایی از آن.

تزئینات داخلی در دوره ساسانی: استفاده از روش های گوناگون مانند موزاییک کاری، نقاشی دیواری، گچ

بری و نقش برجسته برای تزئینات داخلی کاخ ها و بناها

ساخت آتشکده در عصر ساسانی: ساخت آتشکده های متعدد در این عصر در مناطق مختلف ایران، به شکل

گنبد چهارطاقی و نگهداری آتش مقدس در درون آن.

ساخت شهر در عصر ساسانی: در طی حدود چهار قرن فرمانروایی سلسله ساسانیان بر ایران، ساخت

شهرهای متعددی در گوشه و کنار کشور، به خصوص **در فارس و خوزستان** به فرمان پادشاهان این

سلسله. طرح و نقشه شهرهای ساسانی برگرفته از شهرهای اشکانی به شکل **دایره . مهم**

سنگ نگاره ها:

سنگ نگاره ها در عصر ساسانی: اوج هنر کنده کاری بر روی دیواره های سنگی و صخره ها، بار دیگر

در دوره ساسانیان و نمایش نبوغ هنرمندان پیکرتراش، در این سنگ نگاره ها

نقش برجسته های عصر ساسانی: باقی ماندن نقش برجسته های فراوان و در مقیاس بزرگ خصوصا در

فارس، زادگاه خاندان شاهی از دوران ساسانی

محتوا و مضمون نقش برجسته های عصر ساسانی: اغلب این نقش ها، اعطای منصب شاهی از سوی

اهوره مزدا به شاه و صحنه هایی از پیروزی های شاهان بر دشمنانشان **((مهم))**

معروف ترین نقش برجسته دوره ساسانی: مجموعه طاق بستان دارای دو طاق سنگی بزرگ و کوچک نقش دار و یک نقش برجسته بدون طاق

علل شهرت طاق بستان: طاق بزرگ آن، شامل شکارگاه خسرو پرویز بر دیواره های داخلی طاق

نقاشی و نگارگری:

رونق و رواج هنر نقاشی و نگارگری در ایران در دوران ساسانی، و مهارت نقاشان ایرانی در ترسیم نقوش گل و گیاه، جانوران و انسان، الهام هنرمندان دوران بعد، به ویژه دوره اسلامی از نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسانی

فلزکاری و قلم زنی:

شهرت آثار نقره ای عهد ساسانی و ساخت آن با مهارت و ظرافت فوق العاده ،
بیشتر آثار فلزی باقی مانده از این دوره : انواع بشقاب، سینی و کاسه

کاربرد اصلی ظروف عصر ساسانی: تهیه ظرف ها با نقش و نگارهای بسیار زیبا و ظریف ، اغلب برای مصرف خاندان شاهی و خانواده های اشرافی .

تقلید همین نقش ها در آثار هنری کشورهای مختلف، در دوره های بعدی

وضعیت هنر سفالگری در عصر ساسانی: بر خلاف فلزکاری، عدم رونق هنر سفالگری در دوره ساسانی

موسیقی :

دوره ساسانی: یکی از دوران های درخشان موسیقی ایران . توجه شاهان به هنرمندان عرصه موسیقی در دوره ساسانی، بیش از پیش و برخوردار از منزلت و امتیازات ویژه این هنرمندان.

گوسان (خنیاگر)(رامشگر): خوانندگان و نوازندگان دوره ساسانی

بافندگی :

نمایش استعداد و نبوغ هنری هنرمندان عهد ساسانی با خلق آثاری زیبا اعم از بافت پارچه و قالی، منسوجات (پارچه) آن زمان : پارچه های ابریشمی، بسیار ظریف و پرنقش و نگار رونق و شکوفایی هنر فرش بافی در آن دوره بر اساس شواهد موجود، شهرت قالی بهارستان که اعراب مسلمان از کاخ تیسفون به غنیمت گرفتند.

فرش بهارستان ساسانی

فرش یازیریک هخامنشی

علمدار دبیر تاریخ (طبس)